

Jaarverslag 2015

Inhoud

VOORWOORD	7
Hoofdstuk 1 Advies	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Gevangeniswezen	11
1.3 Jeugd	12
1.4 Terbeschikkingstelling	14
1.5 Raadsbreed	15
Hoofdstuk 2 Rechtspraak	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Instroom en doorlooptijden	19
2.3 Eenheid in de rechtspraak	20
2.4 Uitspraken betreffende levenslanggestraften	21
Hoofdstuk 3 Overige taken en activiteiten	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Commissies van toezicht	29
3.3 OPCAT	29
3.4 Adoptie	30
3.5 Arbitragezaken	30
3.6 Tegenspraak	30
3.7 Contact en overleg	30
Hoofdstuk 4 Organisatie	35
4.1 Nieuwe Instellingswet RSJ	35
4.2 Mutaties Raadsleden en medewerkers secretariaat	36
4.3 Mobiliteit en stages	36
4.4 Ziekteverzuim	37
4.5 Informatievoorziening / ICT	37
4.6 Communicatie	37
4.7 Klein Lef	37
4.8 Financiën	37
4.9 Klachtafhandeling	38
4.10 Huisvesting	38
Bijlage 1 Overzicht advies	41
Bijlage 2 Overzicht rechtspraak	45
Bijlage 3 Leden, medewerkers en samenstelling OR	53

Voorwoord

VOORWOORD

Meer dan ooit beheerst veiligheid de politieke en maatschappelijke discussies. Dit is mede een gevolg van toenemende internationale spanningen, opeenvolgende terroristische aanslagen en de schier oneindige vluchtelingenstroom naar Europa. In die discussies lijken de tegenstellingen groter te worden en de standpunten te verharderen. Uiteraard strekken die discussies zich ook uit tot de strafrechtelijke uitvoering van sancties en tot de jeugdbescherming, de terreinen waarop de RSJ actief is.

Tegelijkertijd zijn het gevangeniswezen, de jeugdzorg en de forensische zorg volop in beweging. Denk aan grote stelselwijzigingen zoals de decentralisatie van jeugd- en zorgtaken naar gemeenten, maar ook aan de veranderende populatie in gevangenissen, waar het percentage van licht verstandelijk beperkten en van personen met psychische problematiek sterk is toegenomen. Het rapport van de commissie-Hoekstra heeft ertoe geleid dat er een fundamentele bezinning plaats vindt op de grenzen tussen straf en zorg en de informatie-uitwisseling tussen politie, justitie en ggz. Tel daarbij op de ontwikkelingen op ICT-gebied, die zowel in de zorg als in de strafrechtstoepassing mogelijkheden in zicht brengen, die enkele jaren geleden nog ondenkbaar leken, en het is duidelijk dat de RSJ zich bevindt in een dynamisch krachtenveld met continu veranderende perspectieven.

Alle reden om het afgelopen jaar (in overleg met strategische partners) te bedenken welke centrale thema's in de komende jaren bepalend zouden moeten zijn voor het adviesprogramma van de Raad. Dit resulteerde in drie thema's ("Toekomst van de sanctietoepassing", "Kwetsbare groepen" en "Continuïteit in aanpak bij de overgang tussen systemen"), die al enigszins terug te zien zijn in adviezen van 2015, maar die vooral leidend zijn voor het advieswerkprogramma van 2016 en wellicht ook van de jaren daarna. De Raad is verheugd dat het departement van Veiligheid en Justitie het initiatief heeft genomen voor een uitgebreide toekomstverkenning van de sanctietoepassing. Uiteraard zal de Raad, met de onafhankelijke blik die men van hem mag verwachten, deze departementale ontwikkelingen volgen.

In dit jaarverslag wordt aan de hand van de door de Raad uitgebrachte adviezen kort stil gestaan bij een aantal ontwikkelingen in gevangeniswezen, jeugdzorg en forensische zorg. Over een wellicht niet zo voor de hand liggend thema, prenatale kindbescherming, bracht de Raad op eigen initiatief in juni 2015 een advies uit, dat bijzondere aandacht kreeg in de media en mede daardoor ook bij degenen voor wie het bedoeld was, de departementen en de professionals bij de uitvoeringsorganisaties. Uit onderzoek weten we inmiddels dat risicovol gedrag van de moeder juist in de eerste 24 weken van de zwangerschap schadelijk kan zijn voor het ongeboren kind, terwijl de professionals meestal pas na die fase met daadwerkelijke hulpverlening aan de slag gaan of ingrijpende maatregelen nemen. Het advies van de Raad is een nieuw ankerpunt geworden in de maatschappelijke discussie over de rol van de overheid voor de bescherming van het ongeboren kind. Het is ook een mooi voorbeeld van "doorwerking", de wijze waarop een adviserend orgaan de maatschappelijke en politieke discussie kan beïnvloeden.

Niet via het uitbrengen van advies, maar door het organiseren van een congres heeft de RSJ de discussie over het omgaan met cultuurverschillen in de strafrechtstoepassing nieuw leven ingeblazen. Op het goed bezochte RSJ-congres in maart 2015 gingen wetenschappers, professionals in de uitvoering, beleidsmakers en bestuurders in de workshops en in de wandelgangen met elkaar in gesprek.

In dit jaarverslag wordt uiteraard stil gestaan bij opmerkelijke uitspraken en ontwikkelingen in de beroepsrechtspraak van de RSJ. Zo heeft de beroepscommissie bepaald dat resocialisatie zich ook uitstrekt tot levenslang gestraften. In navolging van jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft de beroepscommissie van de RSJ gesteld dat voorbereiding op terugkeer in de samenleving het uitgangspunt vormt voor alle gedetineerden, inclusief levenslang gestraften. Volgens het Europees Verdrag voor de Rechten

van de Mens dient er bij een levenslang gestrafte minimaal een perspectief te zijn op een eventuele invrijheidstelling. In tegenstelling tot de meeste andere Europese landen kent Nederland geen toetsings- of herbeoordelingsmoment van een opgelegde levenslange gevangenisstraf na bijvoorbeeld 20 of 30 jaar.

De ronde die de Raad eerder had gemaakt langs alle inrichtingen om met hen te spreken over lessen, die zij kunnen trekken uit klachten over beginselen van het penitentiaire recht en over het waar mogelijk voorkomen van juridisering, werd positief ontvangen. Op basis hiervan heeft de RSJ in 2015 in coproductie met het Opleidingsinstituut DJI een masterclass penitentiaal recht ontwikkeld, die vanaf 2016 in het opleidingspakket van DJI wordt aangeboden aan de leidinggevenden van inrichtingen.

De RSJ was gedwongen zich in 2015 niet alleen met inhoudelijke vraagstukken bezig te houden, maar ook met organisatorische, in het bijzonder de eigen structuur van de Raad. In februari werd in de Tweede Kamer met algemene stemmen een nieuwe Instellingswet voor de RSJ vastgesteld die op 1 juli 2015 in werking trad. Naast de mogelijkheid tot cassatie in het belang der wet en een uitbreiding resp. explicitering van de toetsingsgronden bij de beroepsrechtspraak van de RSJ beoogt de wetgever een scherpere scheiding aan te brengen tussen de rechtsprekende en adviserende taken van de Raad. Met name dit laatste punt had forse organisatorische consequenties. Vanaf 2016 werkt de RSJ met twee nieuwe van elkaar gescheiden afdelingen, de Afdeling rechtspraak en de Afdeling advisering. Het betekent tevens het einde van een tijdperk, waarin de Raad in drie secties opereerde (Gevangeniswezen, Jeugd, Tbs).

Min of meer parallel met deze overgang viel het vertrek van twee bestuursleden, die in de afgelopen periode mede bepalend waren voor het gezicht van de Raad: Martin Moerings, voorzitter van de sectie Gevangeniswezen en Eric Bakker, voorzitter van de Rechtspraakkamer.

In de nieuwe afdelingenstructuur werd Marc van der Nat de eerste voorzitter van de Afdeling rechtspraak. De algemeen voorzitter van de RSJ is tevens voorzitter van de Afdeling advisering.

We bedanken niet alleen Martin en Eric, maar allen, die in 2015 hun bijdrage hebben geleverd aan het noodzakelijke en onmisbare werk van de RSJ.

Leo de Wit, algemeen voorzitter

Pim Molenaar, algemeen secretaris / directeur

Hoofdstuk 1

Advies

1. Advies

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen de activiteiten aan de orde die de RSJ in 2015 heeft ondernomen op het gebied van advisering. Hierbij is zoveel mogelijk de indeling in werkterreinen van de Raad gevolgd, dat wil zeggen: gevangeniswezen, jeugd, terbeschikkingstelling (tbs) en 'raadsbreed'. De laatstgenoemde categorie betreft activiteiten die betrekking hebben op meer dan een van de genoemde werkterreinen. De in 2015 uitgebrachte adviezen zijn samengevat, voorafgegaan door een korte schets van ontwikkelingen op de werkterreinen, voor zover die voor de Raad aanleiding vormden tot het ontplooiën van activiteiten.

Zoals gewoonlijk zijn sommige adviezen van de Raad opgesteld op aanvraag van het ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) en/of het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), terwijl andere adviezen op eigen initiatief van de Raad zijn opgesteld. In bijlage 1 van dit jaarverslag is een schematisch overzicht opgenomen met daarin een aantal kerngegevens van de uitgebrachte adviezen. Wie geïnteresseerd is in een meer uitgebreide samenvatting of de volledige tekst van de adviezen kan deze op [de website van de RSJ](#) vinden.

1.2 Gevangeniswezen

Ontwikkelingen en activiteiten

Levenslange gevangenisstraf

Na een aantal jaren van relatieve stilte kwam de levenslange gevangenisstraf in 2015 enkele keren opvallend in het nieuws. Een groep levenslanggestraften heeft dit jaar gerechtelijke procedures aangespannen tegen de gedwongen overplaatsing vanuit Norgerhaven (om plaats te maken voor gedetineerden uit Noorwegen). Ten aanzien van het verlot van levenslanggestraften heeft de RSJ als penitentiaire rechter een belangwekkende uitspraak gedaan (zie hoofdstuk 2 voor meer informatie). In antwoord op Kamervragen heeft de staatssecretaris van VenJ in juni 2015 aangegeven voornemens te zijn de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf nader te zullen bezien en de Tweede Kamer een uitgewerkt voorstel te sturen. Tegen de achtergrond van de uitzonderingspositie die ons land internationaal bezien al jaren inneemt vanwege het ontbreken van de mogelijkheid tot herziening van de levenslange gevangenisstraf, is dat een opvallend nieuwsfeit.

De Raad heeft er eind 2015 per brief bij de staatssecretaris op aangedrongen zijn voornemens op dit gebied spoedig kenbaar te maken. In het komende jaar zal de Raad hoogstwaarschijnlijk een advies over de levenslange gevangenisstraf uitbrengen.

Nazorg/re-integratie

Op het terrein van het gevangeniswezen heeft de RSJ in 2015 ruim aandacht besteed aan de nazorg voor en re-integratie van (ex-)gedetineerden, met de bedoeling hierover te adviseren. Gedurende het adviestraject werd duidelijk dat eerst in de tweede helft van 2016 voldoende informatie beschikbaar zal zijn om een substantieel advies te kunnen uitbrengen.

Terugdringen van afzondering

Een ander onderwerp waar de Raad zich in 2015 op heeft gericht, is het terugdringen van het gebruik van afzondering in de penitentiaire inrichtingen. Met afzondering wordt hier zowel de disciplinaire straf als de ordemaatregel van afzondering bedoeld. Hier is een alternatieve vorm van adviseren toegepast waarin leden en adviseurs van de Raad hebben meegedacht met ambtenaren van het ministerie van VenJ over de uitwerking van beleid rondom sanctioneren in PI's (met name over het opstellen van een zogenoemde Sanctiekaart). Binnen de Raad staat dit bekend als een zogenaamd "meedenk-traject". De betrokken Raadsleden en adviseurs hebben hier vanuit de visie en expertise van de Raad een bijdrage geleverd aan de invulling van het beleid van VenJ aangaande het gebruik van afzondering. Een tastbaar advies in de vorm van een brief of geschrift, is echter niet opgesteld. De Raad is

wel bij aanvang van het traject met het departement overeengekomen het recht te behouden om na afloop van het traject alsnog op de gebruikelijke wijze hierover te adviseren.

Adviezen gevangeniswezen

Conceptbesluit Terugkeer en vreemdelingenbewaring

In het Besluit terugkeer en vreemdelingenbewaring zijn de bepalingen van het gelijknamige wetsvoorstel uitgewerkt. Over de conceptversie van dat wetsvoorstel heeft de RSJ eerder al advies uitgebracht, in februari 2014.

In het advies over het conceptbesluit constateert de RSJ dat het besluit op hoofdlijnen een adequate uitwerking van het wetsvoorstel geeft, gegeven de huidige tekst daarvan. Op enkele onderdelen zijn kanttekeningen te plaatsen of rijzen vragen, aldus het advies.

Privatisering in het gevangeniswezen (verkenning)

Het stuk is een erfenis uit het verleden dat zijn oorsprong vindt in het regeerakkoord van het kabinet Rutte I. Dat kabinet was voornemens om de mogelijkheden te bekijken van privatisering van het gevangeniswezen, met het oog op versobering en kosteneffectiviteit. Daarop is bij de RSJ een werkgroep met het onderwerp aan de slag gegaan. Met de val van het kabinet in april 2012, verdween het onderwerp privatisering van het gevangeniswezen weer uit de politieke aandacht en raakte het onderwerp ook binnen de RSJ op de achtergrond. Ondertussen was bij de RSJ wel een document opgesteld, dat in 2015 alsnog openbaar is gemaakt. Het stuk bevat een overzicht van ervaringen in het buitenland en in eigen land met privatisering in het gevangeniswezen zowel als in andere sectoren; tevens komen de resultaten/effecten van privatisering aan de orde. Ook wordt erbij stil gestaan dat op onderdelen in toenemende mate al lang sprake is van privatisering in het gevangeniswezen (o.a. inhuur van particuliere beveiligers, uitbesteding van catering, schoonmaak). Tevens geeft de Raad zijn visie op hoofdlijnen ten aanzien van privatisering in het gevangeniswezen en schetst daarbij een aantal randvoorwaarden waaraan volgens de Raad moet zijn voldaan, wanneer de overheid het gevangeniswezen, of delen daarvan, verder zou willen privatiseren.

1.3 Jeugd

Ontwikkelingen en activiteiten

Jeugdzorg

Op 1 januari 2015 is de nieuwe Jeugdwet in werking getreden. De Raad heeft hierover in het verleden advies uitgebracht. Sinds de inwerkingtreding van de Jeugdwet zijn de gemeenten verantwoordelijk voor alle vormen van jeugdzorg, dus onder andere preventieve zorg, jeugdbescherming, gesloten jeugdzorg en jeugd-ggz. Deze overheveling van verantwoordelijkheden naar gemeenten gaat gepaard met een inhoudelijke verandering. Het achterliggende idee is dat de zorg eerder, effectiever en met betere afstemming tussen hulpverleners georganiseerd wordt. Tegelijkertijd moet de jeugdzorg bezuinigen. In deze nieuwe situatie moeten jeugdigen, hun ouders, gemeenten en de betrokken instellingen hun weg vinden.

Om deze grote veranderingen te volgen, en daar wellicht op te reageren, heeft de RSJ een themacommissie ingesteld en in 2015 werkbezoeken bij een aantal gemeenten afgelegd om ervaringen van betrokkenen te horen.

Voor het overige zijn de ontwikkelingen en ontplooidde activiteiten op het jeugdterrein direct gerelateerd aan concrete adviezen; deze komen hieronder aan de orde.

Adviezen jeugd

Conceptwetsvoorstel beperking omgangsrecht na partnerdoding

Het doel van het conceptwetsvoorstel is om kinderen waarvan de ene ouder is gedood door de andere, te beschermen tegen omgang met de dader-ouder, omdat dit voor het kind mogelijk onwenselijk is. Voorgesteld wordt de rechter te laten beslissen over een contact- of omgangsregeling. Daarbij wordt als norm gesteld: geen contact of omgang, tenzij dit in het

belang van het kind is. De ontzegging wordt opgelegd voor ten minste twee jaar. De Raad onderschrijft dat het belang van het kind voorop moet staan bij de beslissing over een omgangsregeling en is positief over het feit dat de beslissing hierover aan de kinderrechter is. Oneens is de Raad het echter met de voorgestelde norm van 'geen contact, tenzij' voor ten minste twee jaar. Situaties rond partnerdoding zijn zo complex en bovendien onderling zo verschillend dat normering van de rechtspraak hierop niet het juiste antwoord is. Het belang van het kind wordt volgens de Raad beter gediend wanneer de rechter in het afzonderlijke geval zowel de wenselijkheid als de termijn van ontzegging van contact bepaalt. De voorgestelde normering staat volgens de Raad bovendien op gespannen voet met het recht op family-life en met het recht op toegang tot de rechter.

Financiële curatele

Op verzoek van de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie formuleert de Raad zijn eerste gedachten over het idee van 'financiële curatele' als nieuwe sanctie¹. Verwacht wordt dat de motivatie om met crimineel gedrag te stoppen bij jonge veelplegers wordt vergroot door hen voortdurend verantwoording te laten afleggen over hun financiële situatie en het afnemen van bezittingen waarvan zij de legale herkomst niet kunnen aantonen. De Raad adviseert het idee van financieel toezicht nader te onderzoeken op toegevoegde waarde ten opzichte van bestaande mogelijkheden en op praktische uitvoerbaarheid. Nader onderzoek is in ieder geval noodzakelijk ten aanzien van onder meer de definiëring van de doelgroep (kenmerken en omvang), de noodzakelijke actoren en hun vaardigheden en bevoegdheden. Vervolgens zou een proef op kleine schaal met het systeem kunnen plaatsvinden.

Gekanteld perspectief

Naar aanleiding van de afnemende capaciteitsbehoefte en onderbezetting van de justitiële jeugdinstellingen (JJI's) en de daaruit voortvloeiende sluiting van de instellingen beraadt de staatssecretaris van VenJ zich op de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende sancties voor jeugdigen in de toekomst.

De Raad signaleert enkele knelpunten: regionale plaatsing van jongeren wordt door het afnemende aantal instellingen steeds lastiger, vanwege de korte verblijfsduur van de meeste jongeren is het lastig een goede interventie uit te voeren en recidivecijfers zijn hoog.

Om een einde aan deze knelpunten te maken bepleit de Raad een heel andere invulling, namelijk een stelsel waarin kleinschaligheid, nabijheid van gezin, school, passende behandeling, opleiding en beveiliging voorop staan. Een dergelijk stelsel blijft wel deel uitmaken van justitiële organisaties en (lokale) voorzieningen. In het stelsel dat de Raad voorstaat, staan passende behandeling en begeleiding van de jongere voorop, in plaats van geslotenheid en beveiliging.

Prenatale kindbescherming en de rol van de overheid

In dit advies verkent de Raad de vraag welke verantwoordelijkheid de overheid heeft voor de bescherming van nog niet geboren kinderen tegen omstandigheden die hun ontwikkeling en gezondheid bedreigen. Uit veel onderzoek blijkt dat de leefwijze van de (aanstaande) moeder en haar omstandigheden tijdens de zwangerschap van invloed zijn op de ontwikkeling van het ongeboren kind. Soms is gedrag van de zwangere vrouw (zeer) schadelijk voor het nog niet geboren kind. De redenen hiervan lopen uiteen van onwetendheid en onbegrip tot psychische problematiek, verslaving en slachtofferschap van huiselijk geweld.

De Raad signaleert dat veel professionals geen activiteiten (zoals onderzoek of het verzoek tot een kindbeschermingsmaatregel) ondernemen gedurende de eerste 24 weken van de zwangerschap, terwijl risicovol gedrag of slechte omstandigheden juist in deze fase zeer schadelijk kunnen zijn. De Raad beveelt de bewindspersonen van VWS daarom aan de professionals in het veld actief te benaderen om dit '24-weeken-beleid' te wijzigen opdat vrijwillige hulpverlening en eventuele gedwongen maatregelen eerder worden toegepast.

---

¹ Dit idee is afkomstig uit het rapport *Stoppen of volharden van Ido Weijers en Diane van Drie (Utrecht: 2014)*.

De Raad meent verder dat ondertoezichtstelling van het ongeboren kind vraagt om een aparte wettelijke rechtsgrond; tevens vindt de Raad dat de bevoegdheden van de 'gecertificeerde instelling' (de jeugdhulpverlener die toezicht houdt en hulp en steun coördineert) uitbreiding behoeven. De Raad beveelt aan wet- en regelgeving op dit punt aan te passen.

'Lastig plaatsbare jongeren' in instellingen voor jeugdzorgplus en jeugd-ggz: zorg in de knel? Jongeren die zowel lijden aan een psychische stoornis als ernstig (ver)storend gedrag vertonen, krijgen momenteel niet altijd de noodzakelijke zorg. Deze jongeren, die verblijven in een jeugdzorgplus- of jeugd-ggz-instelling, worden regelmatig overgeplaatst omdat de instelling hun complexe problematiek onvoldoende kan hanteren. De overplaatsing lijkt hun problematiek echter vaak te verergeren. De RSJ pleit daarom voor het aanbieden van passende zorg op de locatie waar de jongere zich bevindt, zodat overplaatsing niet nodig is. In dit advies wordt aanbevolen de samenwerking tussen instellingen te versnellen en losse (samenwerkings)initiatieven te doen uitgroeien tot algemene praktijk. Het advies is niet alleen gericht aan de staatssecretaris van VWS als systeemverantwoordelijke, maar ook aan de gemeenten, de jeugdzorgplusinstellingen en de jeugd-ggz.

1.4 Terbeschikkingstelling

Ontwikkelingen en activiteiten

Op het gebied van de terbeschikkingstelling en forensische zorg stonden in 2015 de gedwongen zorgwetten centraal. In het najaar van 2014 is de thematische wetsevaluatie "Gedwongen zorg" van ZonMw² verschenen. De voornaamste conclusie daarvan is dat de verschillende wettelijke regelingen onvoldoende op elkaar zijn afgestemd. Tijdens de in 2015 gestarte parlementaire behandeling van de drie wetsvoorstellen op het gebied van gedwongen zorg, te weten de Wet forensische zorg (Wfz), de Wet Verplichte ggz (Wvggz) en de Wet Zorg en Dwang (Wzd), was veel aandacht voor het verbeteren van de aansluiting tussen deze wetten. Met een tweede nota van wijziging bij het wetsvoorstel Wvggz, zijn in het najaar van 2015 wijzigingen in de drie wetten voorgesteld met het oogmerk de wetten beter op elkaar af te stemmen.

Daarnaast zijn in reactie op het rapport van de Commissie Hoekstra³ met deze zelfde nota van wijziging enkele onderdelen en uitgangspunten van de Wvggz ingrijpend gewijzigd. De RSJ bracht in november 2015 advies uit over de tweede nota van wijziging Wvggz. Dit onderwerp raakt naast de tbs ook de terreinen gevangeniswezen en jeugd. Om die reden is de samenvatting van het desbetreffende advies opgenomen onder de 'raadsbrede' adviezen, elders in dit hoofdstuk.

Adviezen terbeschikkingstelling

Risico's en knelpunten in de longstay

Als gevolg van het Masterplan Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) voor de periode 2013-2018 is nog slechts één kliniek overgebleven met longstayvoorzieningen voor terbeschikkinggestelden. Dit leidt tot een 'monopoliepositie' van deze kliniek en daarmee tot een risico op de ontwikkeling van een eenzijdige visie op de behandeling en bejegening van tbs-longstaypatiënten. Dit kan de uitstroom uit de longstay belemmeren.

Tijdens het adviestraject zijn daarnaast zorgen naar voren gekomen over de longstaylocatie Vught aangezien deze is ingebed in een penitentiaire inrichting, wat geen optimale omgeving is om het voor tbs-longstaypatiënten benodigde woon- en zorgklimaat te realiseren.

Ten slotte bestaan er specifieke zorgen over de Zeer Intensieve Specialistische Zorgafdeling

² ZonMW is een organisatie die innovatie en onderzoek in de gezondheidszorg financiert; de naam is een afkorting van Zorgonderzoek Nederland (ZON) en Medische Wetenschappen (MW).

³ De Commissie Hoekstra, officieel bekend als de Onderzoekscommissie Strafrechtelijke Beslissingen van het Openbaar Ministerie, onderzocht de feiten en omstandigheden van de zaak-Bart van U., verdachte van de dood van oud-minister Borst. De commissie trok conclusies over de omgang met signalen over het gevaar voor de samenleving door personen met psychische problemen, en deed een dringend appel op het Openbaar Ministerie, de politie en de geestelijke gezondheidszorg.

(ZISZ) van de longstaylocatie Vught. Vrijwel dagelijks vinden op deze kleine afdeling (zes plaatsen) incidenten plaats; de twee separeercellen worden veelvuldig gebruikt en er is sprake van een hoog personeelsverloop.

In het advies schetst de Raad twee scenario's om deze risico's en knelpunten in de inrichting van de longstay te ondervangen. In beide scenario's vormt de sluiting van tenminste het merendeel van longstaylocatie Vught een belangrijk onderdeel.

1.5 Raadsbreed

Adviezen raadsbreed

Reclasseringsstelsel

Op verzoek van de staatssecretaris van VenJ heeft de Raad zich georiënteerd op een eventuele uitbreiding van het bestaande reclasseringsstelsel met andere organisaties. De Raad is er geen voorstander van het stelsel op korte termijn (sterk) te veranderen. Argumenten daarvoor ziet de Raad in ontwikkelingen binnen en buiten de strafrechtsketen, zoals bezuinigingen, groeiende samenwerking en decentralisatie. Het toevoegen van nieuwe organisaties zal het bestaande stelsel compliceren. Tegelijkertijd beseft de Raad dat er vragen kunnen bestaan ten aanzien van verschillende aspecten van het aanbod en de organisatie van de reclassering; op termijn zullen die een meer fundamentele heroverweging van de reclassering rechtvaardigen of misschien noodzakelijk maken.

Tweede nota van wijziging Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg

De Tweede nota van wijziging Wet verplichte ggz (hierna: nota van wijziging) beoogt niet alleen het conceptwetsvoorstel voor de Wet verplichte ggz (Wvvggz) te wijzigen, maar brengt ook substantiële wijzigingen aan in de conceptwetsvoorstellen Wet forensische zorg (Wfz) en Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten (Wzd), dit met het oog op een betere aansluiting tussen de drie wetten.

Het is volgens de Raad een goede zaak dat met deze nota van wijziging de Wvvggz en de Wzd nader tot elkaar worden gebracht en dat de afstemming met de Wfz wordt verbeterd. De doelstelling hiervan, het bevorderen van de doorstroming van forensische patiënten in de ggz, onderschrijft de RSJ. De nota van wijziging verheldert en verbetert het wetsvoorstel op punten. Desondanks is naar de mening van de RSJ nog onvoldoende sprake van goede, samenhangende en inzichtelijke wetgeving, die in de praktijk eenduidig toepasbaar is.

Conceptwetsvoorstel wijziging Wetboek van Strafvordering i.v.m. enige wijzigingen van de regeling van voorlopige hechtenis

Met de voorgestelde wetswijziging wordt beoogd het mogelijk te maken een onvoorwaardelijke vrijheidsbenemende sanctie direct ten uitvoer te leggen na het vonnis in eerste aanleg. Daartoe wordt voorgesteld een extra grond te creëren voor de toepassing van de voorlopige hechtenis. Het voorstel past in het kabinetsbeleid om een correcte en tijdige afhandeling van strafzaken na te streven en het aantal niet-geëxecuteerde vrijheidsstraffen terug te dringen. De Raad kan de doelen van dit kabinetsbeleid op zich onderschrijven, maar in de toelichting bij het conceptwetsvoorstel mist de RSJ een analyse van het probleem dat de wetgever tracht op te lossen. Zonder heldere analyse van het (beoogde) effect van de voorgestelde wijzigingen, mede in relatie tot de verwachte effecten van andere activiteiten om het aantal niet-geëxecuteerde vrijheidsstraffen terug te dringen alsmede de reeds bestaande mogelijkheden voor gevangenneming na de rechterlijke uitspraak, valt niet goed te beoordelen of de voorgestelde wetswijziging een effectieve oplossing biedt en toegevoegde waarde heeft.

Hoofdstuk 2

Rechtspraak

2. Rechtspraak

2.1 Inleiding

In 2014 steeg het aantal te behandelen zaken zeer fors als gevolg van het per 1 maart 2014 op het terrein van het gevangeniswezen ingevoerde systeem van promoveren en degraderen. In 2015 is de instroom van zaken gedaald. Het aantal te behandelen zaken lag in 2015 wel ruim boven het niveau van 2013. In onderdeel 2.2 "Instroom en doorlooptijden" zal hier nader op worden ingegaan. In onderdeel 2.3 zal aandacht worden besteed aan het onderwerp "Eenheid in de rechtspraak" en in onderdeel 2.4 wordt ten slotte ingegaan op in het oog springende uitspraken die betrekking hebben op levenslanggestraften.

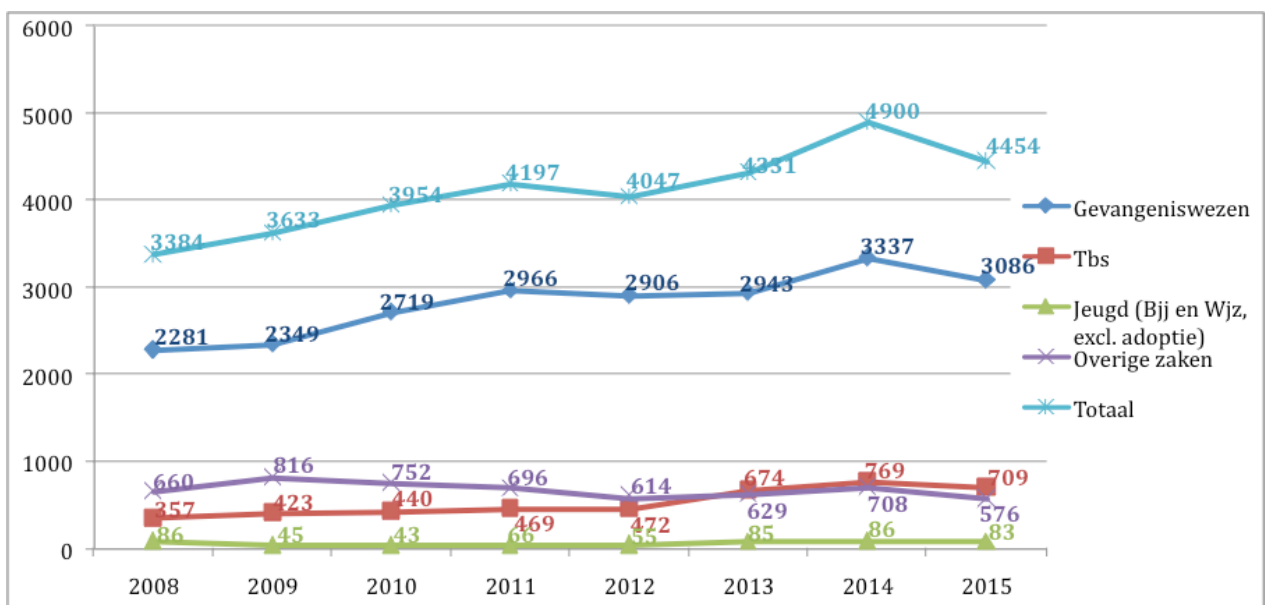
2.2 Instroom en doorlooptijden

Instroom

Sinds de invoering van de beginselenwetten neemt de instroom van het aantal zaken toe. In 2012 was weliswaar voor het eerst sprake van een lichte daling, maar in 2013 en 2014 steeg het aantal zaken opnieuw. In 2014 was zelfs sprake van een explosieve groei van 13% ten opzichte van 2013. In 2015 is de instroom weer vrij fors gedaald, maar nog wel tot een niveau boven de instroom van 2013.

In een overzicht ziet de instroom van zaken er vanaf 2008 als volgt uit.

Figuur 1: instroom van zaken, totaal en per terrein; vanaf 2008

In eerdere jaarverslagen is reeds uitvoerig uit de doeken gedaan dat in weerwil van de daling van het aantal gedetineerden, het aantal zaken steeg. Op gezamenlijk initiatief van de RSJ en de toenmalige DG JS heeft de Erasmusuniversiteit in Rotterdam daar onderzoek naar verricht. Eind 2011 verscheen een rapport met aanbevelingen, waaronder een meer inhoudsvolle bejegening door het personeel van de inrichting, meer bemiddeling door het personeel van de inrichting dan wel de aan de commissie van toezicht verbonden maandcommissaris en het strikt handhaven van de ontvankelijkheidsdrempel door beklagcommissies en de RSJ. In de loop van 2012 zijn de RSJ en DJI aan de slag gegaan met de uitwerking van de aanbevelingen. De uitwerking van de aanbevelingen is een voortdurend proces en liep ook in 2015 nog door. De uitkomsten van het rapport van de Erasmusuniversiteit en de wijze waarop met de aanbevelingen is omgegaan, is in meerdere gesprekken met de staatssecretaris van VenJ aan de orde gekomen. Op zijn verzoek heeft de RSJ in 2013 en 2014 een ronde langs alle inrichtingen gemaakt en daar met directeuren, juridisch medewerkers, afdelingshoofden en leden van commissies van toezicht gesproken over veel voorkomende en gemakkelijk te vermijden klachten. Dit is zo goed bevallen dat de

RSJ en het Opleidingsinstituut DJI eind 2014 in gesprek zijn gegaan om één en ander een plek te geven in het structurele opleidingsaanbod van DJI. De gesprekken werden medio 2015 afgerond en hebben ertoe geleid dat de cursus 'Masterclass penitentiair recht' nu deel uitmaakt van het opleidingsaanbod van het Opleidingsinstituut van DJI. De masterclass wordt gegeven door voorzitters van beroepscommissies van de RSJ met ondersteuning van het secretariaat van de RSJ.

Het onderzoek van de Erasmusuniversiteit en de daaruit voortvloeiende acties, waaronder voorlichtingsbijeenkomsten aan alle inrichtingen door de RSJ, speelden op het terrein van het gevangeniswezen. Waarschijnlijk mede door die acties is de instroom op dat terrein in de jaren 2012 en 2013 vrijwel constant gebleven. In 2014 is echter opnieuw sprake van een scherpe stijging van het aantal zaken op het terrein van het gevangeniswezen. De introductie van het systeem van promoveren en degraderen per 1 maart 2014 is daar vrijwel één op één verantwoordelijk voor. Elke directeursbeslissing die in dit kader wordt genomen kan in tweevoud op de RSJ afkomen: eerst in het kader van een verzoek om schorsing van de beslissing van de directeur hangende de uitspraak van de beklagcommissie en daarna nog een keer als beroep, gericht tegen de uitspraak van de beklagcommissie. In 2015 is het aantal zaken op het terrein van het gevangeniswezen weer behoorlijk gedaald. De situatie op het terrein van het gevangeniswezen lijkt gestabiliseerd doordat de door de beroepscommissie ontwikkelde jurisprudentielijnen duidelijkheid hebben verschaft aan gedetineerden én directeurs.

Doorlooptijden beroepszaken

In de rechtspraakkamer zijn globale streefnormen vastgesteld voor de afdoening van beroepschriften, die, afhankelijk van de categorie, uiteenlopen van twee tot vijf maanden. In 2015 werd 59% van alle beroepszaken binnen de door de rechtspraakkamer geformuleerde streefnormen afgedaan. Voor een meer gedetailleerd overzicht, waarin wordt uitgesplitst naar de verschillende rechtsterreinen en waarin ook aandacht is voor de doorlooptijden in voorgaande jaren, wordt verwezen naar bijlage 2.

Doorlooptijden schorsingszaken

De gemiddelde doorlooptijd van de schorsingsverzoeken bedroeg in 2015 2,8 dagen. Voor een meer gedetailleerd overzicht wordt verwezen naar bijlage 2.

Doorlooptijden overige zaken

Onder de 'overige zaken' worden alle brieven verstaan die bij het secretariaat van de RSJ binnenkomen waarin een individueel (juridisch) probleem wordt aangesneden, maar die niet als een beroepschrift of schorsingsverzoek in behandeling kunnen worden genomen. Er wordt onderscheiden naar vier typen 'overige zaken':

- doorzending beklagcommissie;
- doorzending selectiefunctionaris;
- doorzending hoofd medische dienst/medisch adviseur
- restcategorie.

Als streefnorm is afgesproken om de brieven in de eerste drie categorieën binnen twee weken naar de juiste instantie door te sturen. Bij de laatste categorie is het streven erop gericht de briefschrijver binnen vier weken te antwoorden. In 2015 is het eerste in 89% van de gevallen gelukt en het tweede in 86% van de gevallen. Voor een meer gedetailleerd overzicht wordt verwezen naar bijlage 2.

2.3 Eenheid in de rechtspraak

De eenheid in de rechtspraak wordt bevorderd door middel van vier instrumenten, te weten de vergaderingen van de rechtspraakkamer, de jurisprudentiedatabank, het uitgeven van jurisprudentiebulletins en het organiseren van bijeenkomsten met de beklagcommissies.

Rechtspraakkamer

Deze kamer coördineert (het beleid in) de rechtspraak en de werkzaamheden van de verschillende beroepscommissies uit de Raad. Alle voorzitters van de beroepscommissies maken deel uit van de rechtspraakkamer. Het secretariaat ondersteunt deze kamer. In beginsel komt de rechtspraakkamer tweemaal per jaar bijeen.

Jurisprudentiedatabank

Vanaf 1 januari 2003 is de jurisprudentiedatabank voor iedereen te bevragen via de [website van de Raad](#). In de databank zijn alle juridisch relevante uitspraken opgenomen. In de praktijk van alle dag blijkt de databank een belangrijke rol te vervullen.

Jurisprudentiebulletin

In 2015 zijn acht zogenoemde jurisprudentiebulletins uitgegeven. Deze bulletins bevatten de belangrijkste uitspraken van de beroepscommissies; deze bulletins zijn digitaal beschikbaar op de [website van de Raad](#).

Bijeenkomsten met beklagcommissies

Sinds 2001 vinden bijeenkomsten plaats met de beklagcommissies, waarbij, los van concrete beklagzaken, de meest uiteenlopende onderwerpen op het terrein van het beklag- en beroepsrecht aan de orde komen. Tevens is er tijdens deze bijeenkomsten gelegenheid om van gedachten te wisselen over mogelijk aanwezige knelpunten. In 2015 vonden bijeenkomsten plaats op het terrein van het gevangeniswezen, het tbs-terrein en het jeugdterrein.

Tijdens de bijeenkomsten op het terrein van het gevangeniswezen, drie in totaal, stond met name de jurisprudentie van de beroepscommissie betreffende het systeem van promoveren en degraderen centraal. Tijdens de bijeenkomst op het tbs-terrein is onder meer gesproken over dwang(be)handeling, misbruik van het beklagrecht, cumulatie van afzondering en separatie c.q. afdelingsarrest, het beloningssysteem in een inrichting en het verpleegdossier. Tijdens de bijeenkomsten op het jeugdterrein, twee in totaal, waarvan één met de beklagcommissies bij de justitiële jeugdinrichtingen en één met de beklagcommissies bij instellingen voor gesloten jeugdzorg, is onder meer gesproken over het toekennen van een tegemoetkoming, de werkwijze van klachtencommissies en het verschil tussen een pedagogische en een juridische benadering bij een zitting.

2.4 Uitspraken betreffende levenslanggestraften

De meest in het oog springende uitspraken van de beroepscommissie zijn opgenomen in de acht jurisprudentiebulletins die in 2015 zijn verschenen. Voorts is een aantal van die uitspraken nog eens extra in de 'spotlights' gezet door ze met een nieuwsbericht op de site van de RSJ te plaatsen. Jurisprudentiebulletins en nieuwsberichten zijn te raadplegen op www.rsj.nl.

In 2015 heeft 'levenslang' in de beroepsrechtspraak een opvallende plaats ingenomen. Daarom in dit jaarverslag aandacht voor een aantal in het oog springende uitspraken met betrekking tot gedetineerden die een levenslange gevangenisstraf ondergaan. Bij de opsomming van uitspraken is een onderverdeling gemaakt in resocialisatie en resocialisatie-activiteiten, levenslange gevangenisstraf in relatie tot verlof en plaatsing en overplaatsing van levenslang gestraften.

Resocialisatie en resocialisatie-activiteiten

Een belangrijke basis voor de beoordeling van de beroepscommissie vormt het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in Vinter e.a. tegen het Verenigd Koninkrijk (EHRM 9 juli 2013, nr. 66063/09, 130/10 en 3896/10). Uit dit arrest volgt dat (de oplegging van) een levenslange gevangenisstraf onder omstandigheden in strijd zou kunnen

zijn met artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), namelijk indien de levenslange gevangenisstraf "irreducible" is. Met andere woorden: indien geen enkel perspectief bestaat op een eventuele invrijheidstelling ("prospect of release") en er geen (daadwerkelijke) mogelijkheid van een toetsing of herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf ("possibility of review") bestaat. In het kader van de resocialisatie is de overweging van het EHRM onder 122. van belang: "[...] A whole life prisoner is entitled to know, at the outset of his sentence, what he must do to be considered for release and under what conditions, including when a review of his sentence will take place or may be sought. [...]"

Op nationaal niveau is de wettelijke basis voor het recht zich voor te bereiden op een (eventuele) terugkeer in de maatschappij geregeld in artikel 2, tweede lid, van de Pbw waarin is bepaald dat: "Met handhaving van het karakter van de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel wordt de tenuitvoerlegging hiervan zoveel mogelijk en afhankelijk van het gedrag van de betrokkene dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij. Bij het verlenen van vrijheden aan gedetineerden wordt rekening gehouden met de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden."

In verschillende uitspraken heeft de beroepscommissie van de RSJ - in lijn met de jurisprudentie van het EHRM - benadrukt dat het beginsel van resocialisatie voor alle gedetineerden geldt, dus ook voor levenslanggestraften. Recent nog (RSJ 12 november 2015, 15/2527GA) heeft de beroepscommissie nogmaals benadrukt dat de voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij het uitgangspunt voor alle gedetineerden dient te vormen. De omstandigheid dat de desbetreffende gedetineerde levenslang is gestraft, kon volgens de beroepscommissie dan ook niet redengevend zijn om het verzoek tot deelname aan resocialisatieactiviteiten af te wijzen.

Aangezien ook levenslanggestraften in aanmerking komen voor deelname aan resocialisatieactiviteiten, kunnen zij gebruikmaken van het re-integratiecentrum (RIC), een voor re-integratiedoeleinden ingerichte computerruimte in de p.i. Het RIC is volgens het "Informatieblad re-integratiecentrum" van de Dienst Justitiële Inrichtingen "[...] een ruimte in de PI waar gedetineerden met een hulpvraag terecht kunnen tijdens de uren die beschikbaar zijn voor hun re-integratie. Zij kunnen zich in het centrum voorbereiden op hun terugkeer in de samenleving. [...]". In RSJ 15 mei 2015, 14/3891/GA achtte de beroepscommissie het niet onredelijk dat de directeur van de inrichting aan toegang tot het RIC de eis stelde dat sprake was van een concrete hulpvraag, maar zij achtte de enkele omstandigheid dat een gedetineerde levenslang is gestraft niet redengevend voor het afwijzen van een aanvraag om van het RIC gebruik te mogen maken.

De levenslange gevangenisstraf in relatie tot verlof

Een belangrijke stap in het resocialisatietraject van de gedetineerde vormt het verlof. Verlof wordt ook wel gezien als het sluitstuk van het (intermurale) resocialisatietraject. Het verlof is - wat betreft het gevangeniswezen - geregeld in de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting (hierna: de Regeling). De Regeling onderscheidt verschillende soorten verlof, namelijk: algemeen verlof, regimesgebonden verlof, incidenteel verlof en strafonderbreking. Levenslanggestraften zijn op zich niet uitgesloten van verlof. Vanwege het ontbreken van een strafrestant, zullen zij echter op grond van de Regeling niet in aanmerking komen voor bepaalde vormen van verlof, zoals bijvoorbeeld het algemeen verlof. Het algemeen verlof is gelet op de toelichting op de Regeling onder 1. evenwel bij uitstek bedoeld om gedetineerden in staat te stellen te resocialiseren:

"Om het ook voor gedetineerden verblijvend in een normaal beveiligde inrichting mogelijk te

maken om - onder bepaalde voorwaarden - de inrichting meerdere malen tijdelijk te verlaten en zich zo voor te bereiden op een terugkeer in de maatschappij [...]”.

Behalve ten behoeve van resocialisatie, kunnen gedetineerden ook voor andere doeleinden of om andere redenen verlof aanvragen. Voor het afleggen van een kraambezoek of bij een sterfgeval kan het incidenteel verlof soelaas bieden. Strafonderebreking kan op grond van artikel 34 van de Regeling worden verleend wegens zodanig bijzondere omstandigheden in de persoonlijke sfeer dat niet kan worden volstaan met een andere vorm van verlof.

Een bijzondere en vrij recente uitspraak in dit kader is 14/3234/GV, waarin de beroepscommissie op 18 december 2014 een tussenbeslissing heeft genomen (RSJ 18 december 2014, 14/3234/GV). De betreffende levenslang gestrafte had verzocht om verlof. Hij had niet gespecificeerd op welke vorm van verlof zijn verzoek zag. De staatssecretaris voerde onder meer aan dat de Regeling niet voorziet in verlofverlening aan levenslanggestraften. De beroepscommissie begreep dit standpunt van de staatssecretaris aldus dat betrokkene volgens de staatssecretaris op grond van de Regeling niet in aanmerking kwam voor algemeen verlof. Gelet op de strekking en de aard van het verzoek oordeelde de beroepscommissie echter dat het verzoek van betrokkene niet beperkt was tot algemeen verlof. Omdat de voorzieningenrechter de Staat – ten tijde van de behandeling van het beroep vrij recent – had opgedragen ten aanzien van betrokkene te starten met resocialisatie-activiteiten en de beroepscommissie nader geïnformeerd wenste te worden over de voortgang van deze activiteiten, hield de beroepscommissie de behandeling van het beroep aan.

Nadat de resocialisatie-activiteiten (verder) van de grond waren gekomen, volgde op 19 mei 2015 de eindbeslissing (RSJ 19 mei 2015, 14/3242/GV (eindbeslissing)).

De beroepscommissie constateerde dat inmiddels op een aantal terreinen daadwerkelijk resocialisatie-activiteiten waren ontplooid. Zij oordeelde dat verlof in beginsel onderdeel dient uit te maken van de resocialisatie van een gedetineerde. Om de mogelijkheid tot resocialisatie ten volle te benutten, achtte de beroepscommissie het ook van belang dat betrokkene de mogelijkheid zou worden geboden zich – al dan niet onder begeleiding – buiten de inrichting te begeven. Dit paste naar het oordeel van de beroepscommissie in de Europese jurisprudentie en zij achtte het ook van belang voor een zorgvuldige voorbereiding van een gratieprocedure. De beroepscommissie overwoog voorts dat de omstandigheid dat betrokkene, die ongewenst was verklaard, niet wenste terug te keren in de Nederlandse maatschappij aan het voorgaande niet af deed, nu resocialisatie niet uitsluitend gericht hoeft te zijn op een – eventuele – terugkeer in de Nederlandse maatschappij (HR 16 januari 1987, NJ 1987, 405). Nadat de beroepscommissie constateerde dat betrokkene vanwege de eis van een strafrestant niet in aanmerking kwam voor incidenteel verlof dan wel strafonderebreking op grond van artikel 40a van de Regeling, concludeerde zij dat incidenteel verlof wel mogelijk en ook een passende verlofvorm was.

Naar aanleiding van voornoemde uitspraak zijn Kamervragen gesteld, waarna de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie onder meer antwoordde voornemens te zijn de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf nader te bezien (Kamervragen van 15 juni 2015, Vergaderjaar 2014-2015, aanhangselnummer 2542).

Tot slot ging het in RSJ 22 september 2015, 15/2291/GV, nog om de frequentie van het verlof, zoals opgenomen in het verlofplan. Betrokkene was inmiddels onder begeleiding op verlof geweest en dit verlof was goed verlopen. Aangevoerd werd dat het verlenen van incidenteel verlof met een frequentie van twee keer per jaar te weinig was. Ook was betrokkene het er niet mee eens dat het in het verlofplan was opgenomen dat het verlof altijd onder bewaking zou plaatsvinden. De beroepscommissie achtte de frequentie van tweemaal per jaar incidenteel verlof voor de duur van acht uur niet op voorhand onredelijk of onbillijk. Evenmin achtte de beroepscommissie de beslissing dat het verlof altijd onder bewaking dient plaats te vinden, gelet op de bijzondere omstandigheid dat betrokkene levenslang is gestraft en ongewenst verklaard is, op voorhand onredelijk of onbillijk noch in strijd met het bepaalde in het EVRM, waarbij de beroepscommissie aantekende dat een concrete toetsing pas zou

kunnen plaatsvinden indien sprake zou van een beslissing op een verzoek om verlof.

Plaatsing en overplaatsing van levenslanggestraften

Ebi-plaatsing/veiligheidsmaatregelen

De enkele oplegging van een levenslange gevangenisstraf aan een gedetineerde kan geen grond vormen voor plaatsing in de Extra Beveiligde Inrichting (hierna: EBI) van de p.i. Vught. Ook indien nog geen uitspraak is gedaan op het hoger beroep, kan een plaatsing in de EBI of verlenging van het verblijf in de EBI onredelijk of onbillijk worden geacht. De beroepscommissie overwoog ten aanzien van een levenslanggestrafte die beroep aantekende tegen de beslissing tot verlenging van zijn verblijf in de EBI in RSJ 29 januari 2015, 14/4119/GB: “[...] Hoewel klager nog preventief is gehecht, zijn in het kader van de behandeling van zijn strafzaak geen signalen ontvangen die verlenging van een verblijf in de EBI kunnen rechtvaardigen [...]”.

In de circulaire Beleid gedetineerden met vlucht/maatschappelijk risico van 13 oktober 2010 (kenmerk 564509/10/DJI) is bepaald dat de veroordeling tot een levenslange gevangenisstraf op zichzelf geen beslissend criterium is voor plaatsing op de lijst gedetineerden met een vlucht- en maatschappelijk risico (GVM-lijst).

Speciale afdeling

In 2014 diende een aantal levenslang- en ook langgestraften als gevolg van de plaatsing van Noorse gedetineerden in de gevangenis van de locatie Norgerhaven naar andere inrichtingen te worden overgeplaatst. De levenslanggestrafte gedetineerden voerden aan dat de afdeling waar zij in de locatie Norgerhaven verbleven (afdeling K) een specifiek karakter had (onder meer: RSJ 25 augustus 2015, 15/1573/GB). Zij deden een beroep op een vonnis van de voorzieningenrechter van de rechtbank Den Haag waarin de voorzieningenrechter had overwogen dat de Staat eisers een adequaat alternatief diende te bieden (6 maart 2015 met kenmerk C/09/481220 / KG ZA 15-65). De desbetreffende levenslanggestraften voerden aan dat zij in een (eventuele) nieuwe inrichting op een met afdeling K vergelijkbare afdeling geplaatst dienden te worden, samen met de overige levenslanggestraften. De beroepscommissie oordeelde dat de Pbw geen aanknopingspunten biedt om gedetineerden gezamenlijk als groep over te plaatsen. De beroepscommissie achtte de beslissing tot overplaatsing naar de gevangenis van de locatie Zuyder Bos niet onredelijk of onbillijk. Daarbij nam zij het verschil in bevoegdheidsverdeling tussen de selectiefunctionaris (externe overplaatsing) en de directeur (interne overplaatsing) in aanmerking, alsmede de toezegging van de directeur van de locatie Zuyder Bos om zich in te spannen in de locatie Zuyder Bos een soortgelijke afdeling als afdeling K te creëren.

Tbs-inrichting

Vrij recent verzocht een levenslanggestrafte om overplaatsing naar een tbs-inrichting op grond van artikel 13 Wetboek van Strafrecht (Sr). Dit is mogelijk in geval van detentieongeschiktheid van een gedetineerde of in het geval de in het gevangeniswezen beschikbare psychiatrische zorg niet afdoende is voor de gedetineerde in verband met zijn psychopathologie dan wel garanties voor een humane tenuitvoerlegging van de opgelegde gevangenisstraf in het licht van die pathologie ontbreken. De beroepscommissie oordeelde dat “in het verlengde van het ontbreken van prangende psychische problematiek bij klager moet worden geconstateerd dat klagers verzoek tot overplaatsing in het bijzonder is ingegeven door zijn wens te resocialiseren en zijn onvrede over de obstakels die hij daarbij op zijn weg meent te vinden door het in zijn ogen veel te beperkte, en daarmee met het EVRM strijdige, gratiebeleid van de overheid. Door klagers raadvrouw en de staatssecretaris is in dit verband gewezen op het belang van de rechtspraak van het EHRM, waarvan sinds het arrest Vinter de strekking is dat ook levenslanggestraften in elk geval perspectief moet worden geboden op mogelijke beëindiging van de detentie. Voor Nederland zijn in dit verband de wijze van invulling van de detentie en de mogelijkheid beëindiging aan de orde te kunnen

stellen in een gratieprocedure belangrijke elementen, zoals de RSJ heeft overwogen in zijn uitspraak van 19 mei 2015 (14/3242/GV). De plaatsing in een tbs-inrichting op de voet van artikel 13 Sr is evenwel niet de geëigende weg om – met omzeiling van de gratieprocedure – resocialisatie te bewerkstelligen. Die bepaling ziet, naar tekst en strekking, slechts op een beperkt aantal [...] categorieën gedetineerden. Klagers standpunt, dat er in de kern op neer komt dat vanwege het onjuist geachte gratiebeleid van de overheid de weg van artikel 13 Sr moet worden opengesteld voor alle levenslang gestrafte gedetineerden met enige psychische problematiek, kan niet als juist worden aanvaard. Ook de door de raadvrouw in dit verband aangehaalde uitspraken nopen niet tot dat standpunt” (RSJ 12 augustus 2015, 15/0800/TR).

Hoofdstuk 3

Overige taken en activiteiten

3. Overige taken en activiteiten

3.1 Inleiding

Waar in de voorgaande twee hoofdstukken de aandacht uitging naar de primaire taken van de RSJ, advies en rechtspraak, worden in dit hoofdstuk de overige taken en activiteiten belicht. Deze hebben minder direct te maken met de primaire taken, maar kunnen daar ook zeker niet los van gezien worden.

Achtereenvolgens komen aan de orde de activiteiten op het gebied van: de Commissies van toezicht, het Optional Protocol bij de Convention Against Torture (OPCAT) en de adoptietaak; het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van de voornaamste in- en externe contacten en overleggen in 2015.

3.2 Commissies van toezicht

De bevindingen en opvattingen van de commissie van toezicht (verder cvt's) vormen een belangrijke bron van informatie voor de Raad. Deze informatie wordt verkregen door gesprekken met cvt-leden tijdens werkbezoeken aan inrichtingen, de regiobijeenkomsten, de cvt-jaarverslagen en uit overleg met de Klankbordgroep (zie hieronder). Langs deze weg wordt de informatie vanuit de cvt's meegenomen in advisering over het landelijk beleid. Vanwege het belang van deze informatie uit het veld hecht de Raad eraan de cvt's te stimuleren invulling te geven aan hun toezichthoudende functie.

Klankbordgroep en kenniscentrum cvt's

De in 2009 opgerichte 'Klankbordgroep commissies van toezicht' steunt het functioneren van cvt's en fungeert als aanspreekpunt voor de DJI en de Raad. Via de Klankbordgroep krijgt de Raad onder meer suggesties van cvt's voor het advieswerkprogramma. Overleg tussen de Raad en de Klankbordgroep vindt jaarlijks plaats, in 2015 was dat eenmaal. Daarnaast onderhoudt de Raad contact met het Kenniscentrum cvt's, het platform voor communicatie en informatie voor de cvt's en hun secretarissen. Het Kenniscentrum ontvangt onder andere de adviezen van de Raad. Zie voor meer informatie [de website van het kenniscentrum](#).

Toetsingscriteria

De Raad heeft toetsingscriteria uitgebracht voor cvt's bij het gevangeniswezen (2014) en de JJI's (2013). Voor het gevangeniswezen is in 2015 een update uitgebracht. Deze toetsingscriteria hebben tot doel om de cvt's een middel aan te reiken waarmee zij het functioneren van de inrichting kunnen waarderen, ook op onderdelen waarover gedetineerden geen of minder klachten laten horen, zodat het toezicht een meer preventief karakter kan krijgen. Bij het opstellen en actualiseren van de toetsingscriteria voor het gevangeniswezen is uitgegaan van het toezichtkader van de Inspectie VenJ.

Zie voor meer informatie [de website van de RSJ](#).

3.3 OPCAT

In 2006 is het OPCAT in werking getreden, dat is het Optional Protocol bij de Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, van de Verenigde Naties. Het doel van het OPCAT is het voorkomen van foltering of onmenselijke of vernederende behandeling en bestraffing. De RSJ is in 2011 aangewezen als National Preventive Mechanism (NPM), naast verschillende toezichthouders, waaronder de Inspectie voor VenJ, de Inspectie voor de Gezondheidszorg en de Inspectie Jeugdzorg. In NPM-verband worden activiteiten onderling afgestemd en wordt informatie uitgewisseld.

Het NPM heeft als taak risico's en aandachtspunten te signaleren voor onmenselijke en vernederende behandeling van mensen die een vrijheidsbeneming of -beperking ondergaan. Het is een preventieve taak, die naast toezicht ook advisering over wetgeving en beleid inhoudt. Een of meer RSJ-leden en -medewerkers nemen deel aan de periodieke bijeenkomsten van de NPM-partners.

In juli 2015 heeft het de Subcommittee for the Prevention of Torture (SPT) van de Verenigde Naties een bezoek gebracht aan Nederland. Het doel hiervan was het NPM van advies te dienen over de meest effectieve manier van functioneren. Het rapport van de SPT is bij het schrijven van dit jaarverslag nog niet gepubliceerd.

Zie voor meer informatie [de website van de RSJ](#).

3.4 Adoptie

De uitvoering van de adoptietaak

De Raad adviseert de minister/staatssecretaris van VenJ krachtens de Wet opnemingswet buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka) in individuele zaken. Voor het adopteren van een kind uit het buitenland is beginseltoestemming van de minister/staatssecretaris nodig. Tegen afwijzing of intrekking daarvan kan bezwaar worden gemaakt. Voordat de minister/staatssecretaris op het bezwaar beslist, wint hij advies van de Raad in. Dergelijke adviezen worden gegeven door een commissie waarvan altijd een gedragsdeskundige deel uitmaakt. De aspirant-adoptiefouders worden in beginsel uitgenodigd om – desgewenst vergezeld van een raadsman – hun bezwaar mondeling toe te lichten. Ook een vertegenwoordiger van de minister/staatssecretaris wordt uitgenodigd om daarbij aanwezig te zijn. Soms raadpleegt de commissie daarnaast een externe deskundige.

Uitgebrachte adviezen t.a.v. adoptie

In 2015 zijn drie adviesaanvragen ontvangen. In deze gevallen is ook feitelijk advies uitgebracht; in alle drie de gevallen is een negatief advies uitgebracht.

De commissie heeft in 2015 geen onderzoek door een externe deskundige laten verrichten.

3.5 Arbitragezaken

De Raad is belast met de behandeling van geschillen in getuigenbeschermingsovereenkomsten. Door de voorzitter van de RSJ worden leden of gewezen leden van de Raad als arbiter benoemd in het kader van deze geschillen. In 2015 is geen geschil bij de Raad aanhangig gemaakt.

3.6 Tegenspraak

In 2015 is in de adviesprocedure gestart met een pilot waarin adviezen in het kader van kwaliteitsborging worden onderworpen aan 'tegenspraak'. Dit wordt uitgevoerd door niet bij het desbetreffende adviestraject betrokken raadsleden.

3.7 Contact en overleg

Plenaire bijeenkomsten

De Raad heeft in 2015 tweemaal plenair vergaderd. De eerste plenaire vergadering vond plaats op 7 april in Den Bosch. De reorganisatie van de Raad zelf, voortvloeiend uit de herziening van de Instellingswet RSJ, stond hier centraal. De tweede plenaire vergadering vond plaats tijdens de RSJ-dag, op 15 oktober, in Hilversum. Het belangrijkste agendapunt was (opnieuw) de reorganisatie van de RSJ; de nieuwe Instellingswet was op dat moment reeds in werking getreden.

Werkbezoeken en directeurenoverleggen

De RSJ bezoekt jaarlijks diverse inrichtingen. Tevens voert de Raad overleg met directeuren van inrichtingen en reclasseringsonderdelen. Deze bijeenkomsten dragen ertoe bij dat de RSJ op de hoogte blijft van de actualiteit en zicht houdt op mogelijk belangrijke nieuwe ontwikkelingen in het veld. In 2015 hebben in dit kader de volgende bezoeken plaatsgevonden:

- Sectie gevangeniswezen: in 2015 zijn zes penitentiaire inrichtingen bezocht, te weten: PI Lelystad, PI Alphen aan den Rijn, PI Rotterdam-locatie De Schie, PI Grave, PI Utrecht-locatie Nieuwersluis, en PI Vught. Verder hebben twee (regionale) overleggen met inrichtingsdirecteuren plaatsgevonden.

- Sectie jeugd: er zijn in 2015 vijf jeugdinrichtingen bezocht, te weten: Justitiële jeugdinrichting (JJI) de Hartelborgt te Spijkenisse, Jeugdzorgplusinstelling (JZP) Almata te Ossendrecht, JZP de Koppeling te Amsterdam, JJI Lelystad en JZP De Woodbrokers te Kortehemmen.
- Sectie tbs: in 2015 zijn drie forensisch psychiatrische centra (FPC's) bezocht, namelijk: de Longstay-afdeling van de Pompekliniek, gevestigd in de PI Vught, FPC Van der Hoevenkliniek-locatie De Voorde (te Amersfoort) en FPC Veldzicht te Balkbrug. Tevens is een vergadering belegd met directeuren van FPC's en andere instellingen voor forensische zorg.
- Reclassering: bij de Reclassering zijn in 2015 twee werkbezoeken afgelegd. Er is een algemeen oriënterend bezoek aan de regio Midden-Noord (te Leeuwarden) gebracht en daarnaast heeft het jaarlijkse overleg met de directies van Reclassering Nederland, de afdeling Jeugdzorg & Reclassering van het Leger des Heils en Verslavingszorg GGZ weer plaatsgevonden (in Utrecht).

Overleg met beleids- en wetgevingsambtenaren, bestuurders en uitvoerders

Naast diverse ad hoc overleggen die gevoerd zijn in het kader van adviestrajecten of andere raadsactiviteiten, is in 2015 ook periodiek overlegd met beleids- en wetgevingsambtenaren, bestuurders en uitvoerders uit het werkveld van de RSJ. Deze laten zich aldus samenvatten:

- Het bestuur van de Raad heeft eenmaal overlegd met de staatssecretaris van VWS.
- Het bestuur van de Raad heeft periodiek overlegd met de Hoofddirectie van de DJI, de Inspectie Veiligheid en Justitie en de Inspectie Jeugdzorg.
- Het bestuur heeft in oktober kennisgemaakt met de nieuwe Nationale Ombudsman.
- Het bestuur heeft enkele keren overleg gevoerd met de Kinderombudsman.
- Vanuit de secties is periodiek overlegd met de beleidsdirecties en wetgevingsdirecties van de ministeries van VenJ en van VWS, alsmede met de sectordirecties van de DJI.

Hoofdstuk 4

Organisatie

4. Organisatie

4.1 Nieuwe Instellingswet RSJ

Op 1 juli 2015 trad de nieuwe Instellingswet RSJ in werking.

De drie belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de oude Instellingswet zijn:

- een scherpere organisatorische scheiding van de rechtsprekende en adviserende taken van de Raad;
- het expliciet vermelden dat in de penitentiaire rechtspraak belangen als veiligheid van de samenleving en belangen van slachtoffers en nabestaanden dienen te worden afgewogen;
- de introductie van cassatie in het belang der wet tegen uitspraken van de Afdeling rechtspraak.

Daarnaast zijn enkele andere zaken gewijzigd. Zo zijn de reeds bestaande wrakings- en klachtenregeling wettelijk verankerd en zijn de (maximale) benoemingstermijnen van raadsleden veranderd van twee keer zes jaar in drie keer vier jaar.

Na een debat op 26 februari 2015 in de Tweede Kamer werd het wetsvoorstel met algemene stemmen aangenomen. Daarnaast bleek een brede politieke meerderheid te bestaan voor het amendement Van der Burg / Van Nispen (VVD/SP) om zogeheten dubbelbenoemingen onmogelijk te maken. In het oorspronkelijke wetsvoorstel was ruimte voor maximaal 16 raadsleden, die zowel in de Afdeling rechtspraak als in de Afdeling advisering benoemd konden worden. Mede met het oog op de politieke discussie over de adviserende en rechtsprekende taken van de Raad van State werd duidelijk dat de Kamer geen concessies wilde doen door bij de RSJ dubbelbenoemingen wel te laten bestaan.

De nieuwe Instellingswet heeft overgangsbepalingen waardoor het mogelijk is de organisatorische herstructurering geleidelijk te laten verlopen. Het bestuur vroeg een commissie Implementatie Instellingswet de uitvoering van de nieuwe wet voor te bereiden. Na onder meer een uitgebreide bespreking in de plenaire vergadering van april 2015 werden uitgangspunten voor de organisatie en de verdere inrichting daarvan vastgesteld:

- De verantwoordelijkheid en uitvoering van de taak advies respectievelijk rechtspraak komt geheel bij de betreffende afdeling te liggen. De inrichting van de Raad dient zodanig te zijn, dat de beide afdelingen hun respectievelijke taak optimaal kunnen uitvoeren.
- Het onderbrengen van de twee taken in één instituut heeft meerwaarde. De winst, die in de afgelopen jaren met die samenhang bereikt is, moet behouden blijven. De leden geven aan de samenhang vorm en inhoud.
- Het bestuur bewaakt deze samenhang. Het bestuur bewaakt het inhoudelijk en organisatorisch functioneren van de Raad, verzorgt de representatie naar buiten, bewaakt dat de leden zich onderdeel van de Raad als instituut voelen en organiseert de uitvoering van andere taken (waaronder NPM).
- Er worden kenniskringen ingesteld die – met behoud van de zelfstandige positie van de afdelingen – dienen voor het uitwisselen van informatie en het delen van ervaringen.
- De overgangperiode naar de nieuwe Raad moet kort zijn, bij voorkeur maximaal één jaar.

In juni 2015 vond een belangstellingsregistratie plaats onder zittende leden. Zij werden gevraagd naar hun voorkeur voor één van beide afdelingen. In augustus 2015 heeft het bestuur zich in een speciale vergadering gebogen over de nieuwe samenstelling van de Raad en zijn alle leden over de afdelingen verdeeld. Daarbij is rekening gehouden met de noodzakelijke capaciteit en met een evenwichtige en multidisciplinaire samenstelling van beide afdelingen. Tot eind 2016 zal nog sprake zijn van een transitieperiode. Om voldoende slagvaardig te kunnen blijven, wordt gebruik gemaakt van de overgangsbepalingen en zal een beperkt aantal leden tot uiterlijk eind 2016 beschikbaar blijven voor zowel advies als rechtspraak. Parallel daaraan vindt in 2016 werving en selectie plaats van nieuwe leden, waarmee de Raad aan het eind van dat jaar volledig op sterkte hoopt te zijn.

Met de nieuwe structuur van de Raad komt een einde aan een lange periode, waarin de

Raad in secties opereerde. De drie secties Gevangeniswezen, Jeugd en Tbs zijn inmiddels opgeheven. Omdat er veel veranderde in organisatie en structuur van de Raad, moest ook het Bestuursreglement worden aangepast. Het nieuwe reglement is ter vaststelling aangeboden aan de minister van Veiligheid en Justitie.

4.2 Mutaties Raadsleden en medewerkers secretariaat

Nieuwe raadsleden in 2015

mr. J.W. Rijkers

Herbenoemde raadsleden in 2015

dr. H.J.P. Kroeze

Vertrokken raadsleden in 2015

drs. R. Vogelenzang
prof.mr. P.C. Vegter
mr.drs. F.A.M. Bakker
prof.dr. W.J. Schudel
prof.dr.mr. L.M. Moerings

Nieuwe medewerkers in 2015

R. Boerhof
mr. M.I. Jansen
H.K. Traudes msc
L.F. van Hilten
mr. J.P. Lamfers van den Bos
drs. J.D. van Andel
B.A. Demir
M.J. van Zummeren
mr. S. Blankenspoor
M. van Eijk
E. van der Maas

Stagiaires in 2015

W. Furtado de Barros
E.M. Breugem
L. Mons
T.S.D. Grot
A. Ahabri
A. Zinbi
E.P. Versluis
M.C. Coster
K. Kalloe

4.3 Mobiliteit en stages

Drie medewerkers van het secretariaat zijn elders aan de slag gegaan op basis van interim-functievervulling. Andersom ontving het secretariaat twee medewerkers in het kader van interim-functievervulling.

In totaal hebben zeven stagiaires hun stages bij de RSJ afgerond.

Zoals al lange tijd gebruikelijk is, werkten ook in 2015 meerdere MBO-stagiaires bij de RSJ. Ook in 2015 is het universitaire stageproject voortgezet, waarbij stagiaires worden ingezet bij het afhandelen van schriftelijke zaken. Hieraan wordt meegewerkt door de universiteiten van Amsterdam, Rotterdam, Leiden, Utrecht en Nijmegen.

4.4 Ziekteverzuim

Het gemiddelde ziekteverzuim in 2015 bedroeg 4,2% (2014: 2,3% 2013: 2,8%, 2012: 3,1%), hetgeen nagenoeg gelijk is aan de Verbaannorm.

Vanwege twee langdurig zieken kon de dalende trend van de voorgaande jaren niet worden voortgezet in 2015.

4.5 Informatievoorziening / ICT

De vervanging van de (vaste) telefonie op het secretariaat is gerealiseerd in het eerste kwartaal van 2015.

De volgende stap is het vernieuwen van de informatievoorziening en de digitalisering.

In 2015 is het Programma digitalisering RSJ gestart.

Er is een programma-manager aangetrokken (detachering vanuit I-interim Rijk), die tot taak heeft een concreet plan van aanpak en tevens een middellange termijnplan voor de digitalisering op te stellen. Bij voorkeur sluit de RSJ aan bij de rijksbrede aanpak, ook om te voldoen aan de vereiste resultaten in het kader van het overheidsbrede programma "Digitaal 2017".

Het programmaplan digitalisering kleine uitvoeringsorganisaties is halverwege 2015 stopgezet op basis van een rapport van ICTU, waarin is geconcludeerd dat de tijd niet rijp is voor een breed gezamenlijk programma voor de digitalisering van kleine uitvoeringsorganisaties. Dat gaf vertraging in de programmaplaning en had daarnaast als vervelend neveneffect dat de RSJ in zijn eigen voorbereidende werkzaamheden te maken kreeg met aanbestedingsprocedures, die zelf weer voor nieuwe vertraging zorgden.

4.6 Communicatie

In 2015 is uitvoering gegeven aan het media- en communicatiebeleid van de Raad, zoals dat in 2014 door het bestuur is vastgesteld.

Een vaste strategisch media-adviseur heeft op ad-hoc basis ondersteuning verleend bij de publiciteit en communicatie omtrent uitspraken van de beroepscommissie en adviezen van de Raad.

4.7 Klein Lef

Het rijksbrede samenwerkingsverband van kleine uitvoeringsorganisaties, Klein Lef, is ook in 2015 onder voorzitterschap van de directeur van de RSJ voortgezet.

In 2015 heeft Klein Lef een eigen secretaris aangetrokken. De secretaris is vooralsnog, mede vanwege het feit dat het voorzitterschap door de RSJ wordt vervuld, bij de RSJ gehuisvest. De formatieplaats van de secretaris wordt gefinancierd door alle Klein Lef-organisaties gezamenlijk.

In werkgroepen op gebieden als HRM, digitalisering en informatiebeveiliging wordt verdere samenwerking tussen deelnemers van Klein Lef vorm gegeven door uitwisseling van kennis en informatie, soms uitmondend in concrete samenwerking.

In 2015 heeft Klein Lef ook [een eigen website](#) gekregen.

Vanuit Klein Lef wordt geparticipeerd in het Nationaal Beraad Digitale Overheid (en de daaronder vallende regieraden) en in de Manifestgroep.

4.8 Financiën

Financiën	Budgettair kader	Uitputting
X1000	4081	3971

De uitputting van de budgetten van de RSJ is grotendeels volgens prognose verlopen.

Het grootste deel (3 mln.) betrof uiteraard personeelskosten. De verdere verdeling is globaal genomen 570k voor kosten raadsleden (vacatiegelden, reiskosten, huur vergaderlocaties) en

350k voor materiële kosten (met name ICT en huisvesting).

4.9 Klachtafhandeling

In 2015 is één klacht ontvangen in het kader van de Klachtenregeling RSJ.

De klacht betreft de termijn van afhandeling van een beroep in twee beroepsprocedures betreffende de beslissing van de selectiefunctionaris tot verlenging van het verblijf in de EBI.

Na onderzoek is deze klacht ongegrond verklaard.

4.10 Huisvesting

Aan het eind van 2015 bleek dat verhuizing van het secretariaat van de RSJ naar de nieuwbouw van de Hoge Raad geen optie was.

Vanaf dat moment wordt gekeken welke consequenties hieraan verbonden moeten worden en of in 2016 een nieuwe zoekopdracht kan worden uitgezet.

Bijlage 1

Overzicht advies

Bijlage 1 Overzicht advies

Overzicht van in 2015 uitgebrachte adviezen, met de daarbij betrokken raadsleden en adviseurs

Domein	Raadsleden	Adviseurs
RAADSBREED		
Reclasseringsstelsel (15 januari 2015; gevraagd advies)	Boelens (vz), Schagen, Wouda	Van Bommel, Kruissink
Tweede nota van wijziging Wet verplichte ggz (19 november 2015; gevraagd advies)	Wouda (vz), Van Marle, Van der Meer, Mevis, Van de Water, Van Woensel	Kuijs, Steinmann
Conceptwetsvoorstel wijziging Wetboek van Strafvordering i.v.m. enige wijzigingen van de regeling van voorlopige hechtenis (1 december 2015; gevraagd advies)	Van der Bas (vz), Bol, Maanicus, De Pauw Gerlings-Döhrn	Kruissink, Jansen
GEVANGENISWEZEN		
Privatisering in het gevangeniswezen (verkenning) (31 mei 2015; op eigen initiatief)	Schagen (vz), Boone, Van den Brand, Van de Bunt, Van Kalmthout,	Kruissink, Van Bommel
Conceptbesluit Terugkeer en vreemdelingenbewaring (30 november 2015; gevraagd advies)	Rutten (vz), Boone, Van den Brand,	Van Bommel, Kempers
TBS		
Risico's en knelpunten in de longstay (26 november 2015; op eigen initiatief)	Maanicus (vz), Bos, Mulder, Raes	Steinmann, Kuijs
JEUGD		
conceptwetsvoorstel beperking omgangsrecht na partnerdoding (20 januari 2015; gevraagd advies)	Boer (vz), Calkoen-Nauta, De Pauw Gerlings-Döhrn	Kempers, Van der Kruit

Financiële curatele (30 januari 2015; gevraagd advies)	Van Benthem (vz), Van der Laan, De Pauw Gerlings-Döhrn, Plaisier	Van Bommel, Koekoek
Gekanteld perspectief (10 maart 2015; op eigen initiatief)	Heddema (vz), Doreleijers, Van der Laan, Van Rossem-Broos	Hinders, Van Bommel
Prenatale kindbescherming en de rol van de overheid (15 juni 2015; op eigen initiatief)	Calkoen-Nauta (vz), Bos, Koens, Kole, De Pauw Gerlings-Döhrn, Urbanus, Vlaardingerbroek (extern)	Van der Kruit, Hinders
'Lastig plaatsbare jongeren' in instellingen voor jeugdzorgplus en jeugd-ggz: zorg in de knel? (4 december 2015; op eigen initiatief)	Boer (vz), Calkoen-Nauta, Mohanlal, Mulders, Van de Water	Hinders, Van der Kruit

Bijlage 2

Overzicht rechtspraak

Bijlage 2 Overzicht rechtspraak

Doorlooptijden beroepszaken

In de rechtspraakkamer zijn globale streefnormen vastgesteld voor het afdoen van beroepschriften, die, afhankelijk van de categorie, uiteenlopen van twee tot vijf maanden. In de rechtspraakkamer worden de doorlooptijden kritisch gevolgd.

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom de globale streefnorm niet wordt gehaald. Soms spelen externe factoren een rol, soms kan ook de aard van de zaak vertraging met zich brengen. Wat de externe factoren betreft moet worden gedacht aan het departement, de beklagcommissie, de medisch adviseur en de selectiefunctionaris. Alvorens een beroepschrift inhoudelijk kan worden beoordeeld moet, afhankelijk van het type beroepschrift, eerst één of meer van voornoemde instanties informatie aanleveren. Dat duurt soms langer dan wenselijk.

Externe factoren van andere aard betreffen bijvoorbeeld verzoeken om aanhouding in geval van een zitting. Bij inwilliging van zo'n verzoek wordt het beroepschrift op de eerstvolgende daarvoor in aanmerking komende zitting behandeld. Dat is meestal ongeveer een maand later. Dat dit gevolgen heeft voor de doorlooptijd spreekt voor zich.

Naast de hiervoor genoemde omstandigheden, die in algemene zin elk jaar van betekenis zijn, speelden in 2015 voorts de volgende factoren een rol. De instroom van het aantal zaken liep in 2014 fors op, terwijl de productiecapaciteit op hetzelfde niveau bleef. Voor 2014 had dit nog weinig effect op de gerealiseerde doorlooptijden, maar in 2015 werd zichtbaar dat oudere zaken, de werkvoorraad was in 2014 opgelopen, moesten worden afgedaan, hetgeen zijn weerslag heeft gehad op de doorlooptijden. In 2015 is de werkvoorraad enigszins teruggedrongen van 808 zaken naar 762 zaken.

Hieronder staan de in 2015 in beroepszaken gerealiseerde doorlooptijden, afgezet tegen 2014, 2013, 2012 en 2011.

Terrein	streefnorm	2015 % afgerond	2014 % afgerond	2013 % afgerond	2012 % afgerond	2011 % afgerond
Gevangeniswezen beklag-zitting	4 mnd	44	69	79	30	27
Gevangeniswezen beklag-schriftelijk	4 mnd	52	58	58	52	24
Gevangeniswezen plaatsing/ overplaatsing	3 mnd	73	84	76	84	69
Gevangeniswezen verlof	2 mnd	92	89	87	89	88
Gevangeniswezen medisch	4 mnd	73	81	85	71	69
Tbs – zitting	5 mnd	59	58	85	55	36
Tbs – schriftelijk	4 mnd	60	83	96	57	32
Jeugd	4 mnd	74	76	84	47	59
Gewogen gemiddelde		59	71	73	57	44

Zittingen

Een belangrijk deel van de beroepen wordt op zitting behandeld. Van het totaal aantal beroepen dat op het beklagterrein van het gevangeniswezen is afgedaan, is 42% van de zaken op zitting behandeld (in 2014 44%); de resterende 58% is in een uitsluitend schriftelijke procedure afgedaan. Op een enkele uitzondering na zijn alle medische beroepen op het terrein van het gevangeniswezen ter zitting behandeld. Op het tbs-terrein is 62% van de zaken ter zitting behandeld (in 2014 54%) en 38% in een uitsluitend schriftelijke procedure. Op het jeugdterrein is 72% van de zaken ter zitting behandeld (in 2014 82%) en 28% in een uitsluitend schriftelijke procedure.

In 2015 zijn in totaal 92 zittingen gehouden. In 2014 waren dat er 88 en in 2013 86. Uitgesplitst naar terrein ontstaat over de afgelopen drie jaar het volgende beeld.

Terrein	Aantal zittingen 2015	Aantal zittingen 2014	Aantal zittingen 2013
Gevangeniswezen	55 (waarvan 47 op het beklagterrein en 8 op het medische terrein)	54 (waarvan 46 op het beklagterrein en 8 op het medische terrein)	56 (waarvan 48 op het beklagterrein en 9 op het medische terrein)
Tbs	24	23	17
Jeugd	9	8	8
Adoptie	4	3	5
Totaal	92	88	86

Doorlooptijden schorsingszaken

Naast de beroepschriften verdient nog een andere categorie bijzondere aandacht: de zogenoemde schorsingszaken.

In totaal werden in 2015 1130 schorsingsverzoeken ontvangen. In 2014 waren dat er 1412.

In absolute aantallen was de daling ten opzichte van 2014 het grootst op het terrein van het gevangeniswezen. In relatieve zin was de daling het grootst op het tbs-terrein. Dit laat zich, uitgesplitst naar gevangeniswezen, tbs en jeugd, als volgt in een tabel vertalen.

	2015	2014	2013	2012	2011
Gevangeniswezen	939	1099	833	741	810
Tbs	172	293	208	108	150
Jeugd	19	20	17	11	11
Totaal	1130	1412	1058	860	971

De gemiddelde doorlooptijd van de schorsingsverzoeken bedroeg in 2015 2,8 dagen. In 2014 was dat 2,7 dagen. Vermeldenswaard is nog dat het schorsingsproces vrijwel geheel digitaal verloopt. Het indienen van een schorsingsverzoek en de verdere interactie daarover vindt plaats via schorsingen@rsj.nl. Dit bevordert een vlotte afdoening van de schorsingszaken.

Doorlooptijden en aantallen overige zaken

Onder de 'overige zaken' worden alle brieven verstaan die bij het secretariaat van de RSJ binnenkomen waarin een individueel (juridisch) probleem wordt aangesneden, maar die niet als een beroepschrift of schorsingsverzoek in behandeling kunnen worden genomen. Er wordt onderscheiden naar vier typen 'overige zaken':

- doorzending beklagcommissie;
- doorzending selectiefunctionaris;
- doorzending hoofd medische dienst/medisch adviseur;
- restcategorie.

Doorzending beklagcommissie

In deze situatie heeft de gedetineerde zich direct tot de RSJ gewend, terwijl hij zijn klacht eerst bij de beklagcommissie had moeten neerleggen. De brieven zijn ter verdere behandeling doorgestuurd naar de beklagcommissie en de betreffende gedetineerden zijn hierover geïnformeerd.

Doorzending selectiefunctionaris

In deze situatie heeft de gedetineerde zich direct tot de RSJ gewend, terwijl hij

- zijn verzoek tot overplaatsing niet tot de RSJ had moeten richten maar tot de selectiefunctionaris of
- tegen de genomen selectiebeslissing eerst bezwaar had moeten maken bij de selectiefunctionaris.

De brieven zijn ter verdere behandeling doorgestuurd naar de selectiefunctionaris en de betreffende gedetineerden zijn hierover geïnformeerd.

Doorzending hoofd medische dienst/medisch adviseur

In deze situatie heeft de gedetineerde zich direct tot de RSJ gewend, terwijl hij zijn klacht eerst ter bemiddeling aan het hoofd van de medische dienst c.q. de medisch adviseur bij het ministerie van Veiligheid en Justitie had moeten voorleggen. De brieven zijn ter bemiddeling doorgestuurd naar het hoofd van de medisch dienst c.q. de medisch adviseur en de gedetineerden zijn hierover geïnformeerd.

Restcategorie

Naast de drie hoofdcategorieën bestaat er nog een restcategorie. Deze categorie betreft diverse zaken. Het kan gaan om een aan de RSJ gericht gratieverzoek, een verzoek om opheffing van de voorlopige hechtenis, etc. In deze gevallen zijn de brieven zo mogelijk doorgestuurd naar de wel bevoegde instantie of is de briefschrijver geïnformeerd over de stappen die hij zelf kan ondernemen.

De volgende tabel laat zien hoeveel zaken er in de genoemde categorieën zijn afgedaan in 2015, afgezet tegen de afdoening van dit type zaken in 2014, 2013, 2012 en 2011.

Categorie	2015	2014	2013	2012	2011
Doorzending beklagcommissie	241	291	241	201	220
Doorzending selectiefunctionaris	48	44	42	46	43
Doorzending hoofd medische dienst/ medisch adviseur	35	45	41	42	82
Overig	260	326	295	339	342
Totaal	584	706	619	628	687

Als streefnorm is afgesproken om de brieven in de eerste drie categorieën binnen twee weken naar de juiste instantie door te sturen. Bij de laatste categorie is het streven erop gericht de briefschrijver binnen vier weken te antwoorden. In 2015 is het eerste in 89% van de gevallen gelukt en het tweede in 86% van de gevallen.

Gedetailleerd productieoverzicht 2015

Productieoverzicht 2015 totaal

Soort beroep	stand per 1-1-2015		ingekomen		afgedaan		stand per 1-1-16	
	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing
Pbw	621	3	2147	939	2229	941	539	1
Bvt	134	0	537	172	490	169	181	3
Bjj	22	0	61	17	64	17	19	0
Wjz	3	0	3	2	4	2	2	0
Overig	25	-	576	-	584	-	17	-
Totaal	805	3	3324	1130	3371	1129	758	4

Penitentiaire beginselenwet

Soort beroep	stand per 1-1-2015		ingekomen		afgedaan		stand per 1-1-16	
	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing
Beklag	481	3	1486	846	1524	848	443	1
(over)plaatsing	91	0	426	88	445	88	72	0
verlof/strafonderbreking	27	0	170	5	185	5	12	0
medisch	22	0	65	0	75	0	12	0
Totaal	621	3	2147	939	2229	941	539	1

Beginselenwet verpleging terbeschikkinggestelden

Soort beroep	stand per 1-1-2015		ingekomen		afgedaan		stand per 1-1-16	
	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing
beklag	111	0	461	166	415	163	157	3
(over)-plaatsing	22	0	63	4	64	4	2	0
Passanten-termijn	0	0	0	0	0	0	0	0
overig	1	0	13	2	11	2	3	0
totaal	134	0	537	172	490	169	181	3

Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen

Soort beroep	stand per 1-1-2015		ingekomen		afgedaan		stand per 1-1-16	
	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing
beklag	19	0	47	17	50	17	16	0
(over)plaatsing	2	0	12	0	12	0	2	0
wachttermijn	0	0	0	0	0	0	0	0
medisch	0	0	0	0	0	0	0	0
(proef)verlof/onderbreking jeugd detentie	1	0	2	0	2	0	1	
totaal	22	0	61	17	64	17	19	0

Wet op de jeugdzorg

stand per 1-1-2015		ingekomen		afgedaan		stand per 1-1-16	
hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing	hoofdzaak	schorsing
3	0	3	2	4	2	2	0

Overige zaken

	stand per 1-1-2015	ingekomen	afgedaan	stand per 1-1-2016
Doorzending beklagcommissie	12	233	241	4
Doorzending selectiefunctiearis	1	47	48	0
Doorzending hoofd medische dienst/ medisch adviseur	2	35	35	2
overig	10	261	260	11
totaal	25	576	584	17

Advisering Wet opnemng buitenlandse kinderen ter adoptie

stand per 1-1-2015	ingekomen	afgedaan	stand per 1-1-2016
0	3	3	0

Bijlage 3

Leden, medewerkers en samenstelling OR

Bijlage 3 Leden, medewerkers en samenstelling OR

Afdeling advisering

mr. L.A.J.M. de Wit (voorzitter)	Voorheen Hoofdofficier van Justitie Amsterdam
R. van Benthem	Burgemeester van Eemnes
drs. R.K. Boelens	Gepensioneerd. Voormalig zelfstandig adviseur en medewerker OM en Reclassering
drs. F.M.J. Bruggeman	Vrij gevestigd psychiater
prof. dr. H.G. van de Bunt	Hoogleraar criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
mr. J. Calkoen-Nauta	Senior-rechter Rechtbank Zeeland - West-Brabant, tevens kinderrechter
	Adviseur afdeling Strategie van de Raad voor de Rechtspraak
	Raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof Den Haag
prof. Th.A.H. Doreleijers	Visiting professor Forensic Adolescent Psychiatrie aan de Universitäre Psychiatrische Klinik van de Universiteit Basel (Zwitserland)
	Emeritus hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie Vrije Universiteit Amsterdam
	Emeritus hoogleraar forensische psychiatrie faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden
	Honorary president EFCAP-EU
	Directeur academische werkplaats bij de Nieuwe Kans in Rotterdam
prof.dr. A.M. van Kalmthout	Emeritus hoogleraar Strafrecht en Vreemdelingenrecht Universiteit Tilburg
	Gasthoogleraar Universiteit Tilburg
prof.dr.mr. M.E. Kalverboer	Universitair hoofddocent en bijzonder hoogleraar Kind, Pedagogiek en Vreemdelingenrecht Rijksuniversiteit te Groningen
dr. J.J. Kole	Universitair docent ethiek bij het IQ Healthcare van het Radboud UMC
	Senior docent beroepsethiek, Christelijke Hogeschool Ede, Academie Gezondheidszorg
prof.dr. P.H. van der Laan	Hoogleraar reclassering VU
	Senior onderzoeker bij het NSCR
dr. R.J.L. Lindauer	Directeur academische werkplaats Kinder - en Jeugdpsychiatrie de Bascule
	Afdelingshoofd Kinder-en Jeugdpsychiatrie AMC
drs. C.W. van der Meer	Psychiater justitiële verslavingszorg
prof.mr. P.A.M. Mevis	Hoogleraar straf(proces)recht Erasmus Universiteit Rotterdam
drs. J. Plaisier	Directeur van het onderzoek-en adviesbureau Impact R&D te Amsterdam
	Psycholoog, Onderzoeker
prof.dr. B.C.M. Raes	Emeritus hoogleraar Forensische psychiatrie Rijksuniversiteit Groningen en VU Amsterdam

Afdeling rechtspraak

mr. M.M. van der Nat (voorzitter)	Raadsheer Gerechtshof Amsterdam
mr. J.I.M.W. Bartelds	Raadsheer Gerechtshof 's-Hertogenbosch
mr. C.M. van der Bas	Zelfstandige (recht en toezicht)
prof. dr. F. Boer	Emeritus hoogleraar kinder- en jeugd psychiatrie

J.G.J. de Boer mr. A.T. Bol prof. mr. dr. M.M. Boone	Voorheen huisarts en penitentiair geneeskundige Advocaat te Rotterdam Hoogleraar Penologie en Penitentiair Recht aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid RU Groningen Universitair hoofddocent Willem Pompe-Instituut Universiteit Utrecht
drs. W.A.Th. Bos	GZ-psycholoog Hoofd behandeling FPA Het Knooppunt onderdeel stevig, onderdeel instelling Dichterbij Praktijkopleider GZ-opleiding Kompaan en De Bocht
J.G.A. van den Brand	Voorheen coördinator international activities Dutch Prison Service bij het Ministerie van Justitie Voorheen cluster directeur DJI
U.P. Burke	Eigenaar CreatAbility ZZP-er (training, coaching, advies) Adviseur Governance & Integrity Nederland
mr. A.G. Coumans	Teamvoorzitter en rechter-commissaris strafzaken Rechtbank Gelderland
drs. M.R. Daniel MPM mr. J.D. den Hartog drs. H. Heddema mr. A. van Holten mr. M. Iedema mr. N. Jörg	hoofd Operatiën politie Eenheid Noord Nederland Raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden Ggnet, directeur Ouderen Vice president/senior rechter Rechtbank Midden-Nederland Raadsheer Gerechtshof Amsterdam, sector strafrecht Voorheen raadsheer in en advocaat-generaal bij de Hoge Raad
mr. M.J.C. Koens	Rechter-plaatsvervanger Rechtbank Zeeland-West-Brabant Raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof Den Haag
mr. dr. W.F. Korthals Altes	Voorzitter klachtencommissie politie eenheid Den Haag en tevens voorzitter Nationale Klachtencommissie politie Seniorrechter Rechtbank Amsterdam
mr. C.F. Korvinus	Advocaat bij Korvinus van Roy en Zandt Advocaten te Amsterdam
dr. H.J.P. Kroeze	Universitair docent Radboud universiteit Nijmegen Tandarts
mr. E. Lucas mr. R.M. Maanicus	Advocaat Rechter-commissaris te Arnhem (afdeling strafrecht) Docent beroepsopleiding NOVA straf(proces)recht
prof.dr. H.J.C. van Marle	Hoogleraar forensische psychiatrie Erasmus Medisch Centrum en Erasmus Universiteit Rotterdam
mr. G.M. Mohanlal mr. drs. L.C. Mulder MCM	P&O Rechtbank Rotterdam Zelfstandig adviseur (raadgevend advies, management, coaching, conflictoplossing)
ing. M.J. Mulders	Hoofdinspecteur Nationale Politie, Landelijke Eenheid Actief werkzaam tot en met 31 maart 2016
mr. J.M.L. Niederer mr. S.B. Pauw Gerlings - Döhrn	Burgemeester Roosendaal Rechter-plaatsvervanger Rechtbank Rotterdam, tevens kinderrechter
mr. dr. U. van de Pol mr. J.W. Rijkers mr. R.S.T. van Rossem-Broos	Voorheen Gemeentelijk Ombudsman Amsterdam Raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (strafsector) Voorheen hoofdofficier van Justitie Voorzitter Regionale Toetsingscommissie Euthanasie voor de provincies Overijssel, Gelderland, Utrecht, Flevoland
dr.ing. C.J. Ruissen mr. M.A.G. Rutten	Huisarts Voorheen Hoofd van dienst Parket-Generaal

mr. C.A.M. Schaap-Meulemeester	Rechter Rechtbank Limburg, locatie Roermond
J. Schagen MA	Directeur Morijn, Interim Management & Advies
drs. J.H.A.M.C. Schoenmaeckers	Huisarts
mr. M. Soffers	Vice-voorzitter Klachtencommissie Politie eenheid Amsterdam
	Senior rechter Rechtbank Den Haag sector bestuursrecht
mr. M.J. Stolwerk	Raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden
mr. J.W.M. Tromp	Raadsheer Gerechtshof Amsterdam
drs. B.G.J. Veldman	Tandarts
mr. A. van Waarden	Raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden
mr. R. van de Water	Rechter Rechtbank Amsterdam
mr. J.A.M. de Wit	Raadsheer Gerechtshof Amsterdam
mr. A.M. van Woensel	Raadsheer Gerechtshof Amsterdam
drs. J.E. Wouda	Klinisch Psycholoog BIG/Psychotherapeut BIG Praktijk voor Psychologie en Psychotherapie Arnhem
	Thans Chef de Clinique, Tactus, Henriette Hartsenkliniek en de Intensieve Behandelkliniek te Zutphen werkzaam in de klinische verslavingszorg en ambulantisering hiervan
mr.dr. R.W. van Zuijlen	Raadsheer Gerechtshof Arnhem - Leeuwarden, locatie Arnhem

Tijdelijke dubbelbenoemingen

J.G.A. van den Brand
 drs. H. Heddema
 mr. M.J.C. Koens
 drs. R.K. Boelens
 drs. F.M.J. Bruggeman
 prof.dr.mr. M.E. Kalverboer
 drs. C.W. van der Meer
 drs. J. Plaisier
 mr. A.T. Bol
 prof. mr. dr. M.M. Boone
 mr. C.F. Korvinus
 mr. drs. L.C. Mulder MCM
 mr. M.A.G. Rutten
 J. Schagen MA

Samenstelling secretariaat

drs. P.G. Molenaar – algemeen secretaris

Afdeling advies

drs. J.D. van Andel
drs. A.J. van Bommel
B.A. Demir
mr. K.H. Hinders
mr. M.I. Jansen
drs. D.B. Kempers
M.H. Kouwenhoven
drs. M. Kruissink
mr. drs. Y. van der Kruit
mr. drs. M.A.T. Kuijs
drs. P.L.M. Steinmann
H.G. van Veen - Koning
M.J. van Zummeren

Afdeling rechtspraak

A. Ahabri
F. Allach
mr. E.W. Bevaart
mr. S. Blankenspoor
R. Boerhof
B.A. Bogaars
mr. S.A.H. de Bruin
M.C. Coster
L.C. van Dam
mr. S.S. Dwarka
mr. H.S. van Gemert
mr. F.A. Groeneveld
T.S.D. Grot
L.F. van Hilten
C.O.J. Hooplot
T. Jol
mr. S. Jousma
H. Kishna
mr. R. Kokee
mr. M.L. Koster
A.M. Lopez Restrepo
mr. H.M.J.D. Maes
C.R.M. Piederiet
mr. P.N.E. Plooij
A. Super
H.K. Traudes msc
bc. L. Vis-van Alff

Stafbureau

T. Berwers
A.G. Datau-v.d. Zalm
J.P. Emden-v.d. Wiel
F.J. van de Klundert
mr. J.P. Lamfers van den Bos (Klein Lef)
mr. I. Lispet
drs. E. van der Maas
M.E.M. Onbekent
D.B.M. Otten
R. Pronk
W. van Vliet

Elders gedetacheerd

S. van der Ark
mr. M.L.H. Gelauff
mr. M.A.C. Herweijer
C.M.E. Kames

Samenstelling OR

mr. H.M.J.D. Maes (voorzitter)
mr. F.A. Groeneveld (plv. vz.)
R. Pronk (secretaris)
L.F. van Hilten (lid)
H.G. van Veen-Koning(lid)